

Pernička, Radko Martin; Podborský, Vladimír

Ústav pro prehistorii university v Brně 1959 a 1960

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1961, vol. 10, iss. E6, pp. [223]-234

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108988>

Access Date: 22. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Z P R A C Í Ú S T A V Ů

ÚSTAV PRO PREHISTORII UNIVERSITY V BRNĚ 1959 a 1960

Институт преистории университета в городе Брно в 1959—1960 гг.

Institut für Vorgeschichte an der Universität in Brno in den Jahren 1959 u. 1960

Pedagogická činnost. — Ve studijních letech 1958/59 a 1959/60 vykonávali pedagogickou činnost na oboru prehistorie prof. dr. Fr. Kalousek, odb. asistenti dr. M. R. Pernička a prom. hist. VI. Podborský a asistent prom. hist. B. Dostál. Jako externí přednášející na tomto oboru působili dr. Anna Lorencová (antropologický ústav brněnské university) a doc. dr. Vilém Hrubý a dr. Věra Hochmanová-Vávrová (pravěké oddělení Moravského musea v Brně). Funkce pedagogických vedoucích jednotlivých ročníků zastávali asistenti (Dostál, Pernička, Podborský).

Studium prehistorie v červnu 1959 úspěšně zakončili Hana Karasová-Verostová (dipl. práce: Szeletien na Moravě) a Jaroslav Tejral (dipl. práce: Morava v době římské). V téže době dokončil externí studium pracovník diluviálního oddělení Moravského musea v Brně Karel Valoch (dipl. práce: Magdalenien na Moravě). Vedoucím diplomních prací byl prof. dr. Fr. Kalousek, oponenty byli dr. J. Poulík a dr. B. Klíma z brněnské odbočky AÚ ČSAV.

V roce 1960 zakončili studium prehistorie rovněž úspěšně Zdeněk Klanica (dipl. práce: Avari na Moravě), Ludvík Skružný (dipl. práce: Slovanské obydlí v ČSSR) a Viera Vendtová (dipl. práce: Slovanské hradiště v ČSSR). Vedoucím diplomních prací byl prof. dr. Fr. Kalousek, jako oponenti působili doc. dr. V. Hrubý (Moravské museum v Brně), dr. J. Poulík (AÚ ČSAV Brno) a dr. A. Tožík (AÚ SAV Nitra).

Kromě normálního průběhu vyučování a odborné provozní praxe, vykonávané např. v březnu 1960 v Moravském museu v Brně, pracovali posluchači prehistorie po oba roky vždy o prázdninách na terénním výzkumu na Pohansku, což se již stalo dobrou tradicí ústavu. Na fakultní studentské vědecké konferenci v dubnu 1960 přednesla posluchačka prehistorie J. Spilková zdařilý referát o staroslovanském šperku (s diapositivy). Dobré připravenosti pro praxi velmi posloužila opakovaná akce veřejných výkladů našich posluchačů ve výstavních prostorách Moravského musea v Brně, věnovaných pravěku, která byla realizována v pěti lednových nedělích v r. 1960 a byla vedením musea kladně hodnocena. Mimofakulního dosahu je též účast posluchačů na práci pionýrských organizací, z níž je třeba vyzvednout speciálně zaměřenou spolupráci s 5. osmiletkou v Brně (Leninova ulice 68).

Jmenované akce probíhaly pod vedením a dozorem učitelů oboru, kteří se při tom plně věnovali dalšímu prohlubování a zdokonalování studia. Obsáhlý referát o spojení pedagogické a vědecké práce s praxí přednesl na plenární schůzi fakultní organizace KSČ v dubnu 1959 vedoucí katedry prof. dr. Fr. Kalousek. Týž byl v únoru následujícího roku jmenován členem historické sekce komise pro reformu studia na vysokých školách v ČSSR. Širší veřejná činnost pracovníků ústavu byla zvláště intenzivní na jaře 1960 v souvislosti s předvolební kampaní a s oslavami 15. výročí osvobození naší země Rudou armádou. Na jubilejní celofakultní výstavě v květnu 1960 se ústav podílel mnoha exponáty, odlitky vzácných nálezů z Pohanska byly poskytnuty i pro zahraniční výstavu „15 let osvobození ČSSR“, která byla instalována na několika místech v SSSR. Pracovníci ústavu též spolupracovali při přípravě slavnostního fakultního sborníku, který vyšel k těmúž významnému jubileu pod titulkem „Vám poděkování a lásku vám...“.

Vědecko-výzkumná činnost. — Významnou událostí v životě vysokých škol byla celostátní akce rozboru stavu vědecké práce jednotlivých kateder, kterou prováděly na počátku roku 1959 zvláštní oborové komise MŠK. Činnost naší katedry a ústavu hodnotila komise vedená rektorem

vysoké školy pedagogické v Praze prof. dr. A. Klímou, doktorem historických věd, která ocenila činnost a vybavení ústavu jako odpovídající vědeckému pracovišti I. stupně, postavenému na úrovni ústavů akademie a schopnému provádět vědecko-výzkumné úkoly státního plánu. Tato skutečnost nemálo přispěla k převedení systematického výzkumu na Pohansku u Břeclavě do státního plánu.

Terénní archeologická výzkumná činnost byla v letech 1959 a 1960 zaměřena na velkomoravské hradištní město Pohansko u Břeclavě. Z iniciativy a za řízení prof. dr. Fr. Kalouska byl zde započat ve velkém měřítku komplexní výzkum, pojatý do státního plánu stěžejních vědecko-výzkumných prací, koordinovaného ČSAV. Na výzkumu pracuje kolektiv pedagogicko-vědeckých a technických pracovníků katedry a konají na něm odbornou praxi posluchači prehistorie. Po prvních významných objevech byla na Pohansku vybudována výzkumná stanice a pro výzkum získána řada spolupracovníků z řad univerzitních pracovišť, z řad výzkumných ústavů a z výroby. Současně s výzkumem Pohanska probíhal terénní průzkum i jeho širšího okolí, který přinesl zjištění řady nových pravěkých i slovanských lokalit. Vědecko-teoretická činnost v uplynulém období spočívala především ve zpracovávání terénního výzkumu v Těšeticích, v přípravě monografie o starší době římské na Moravě, v práci o velkomoravských pohřebištích a v přípravě monografického zpracování prvé etapy výzkumu na Pohansku.

Pohansko u Břeclavě. — Odkryvné práce se soustředily na areál církevní zděné stavby, přilehlé pohřebiště a sídliště. Výzkum kostela byl v r. 1960 ukončen: Jde o podélnou stavbu středních rozměrů (délka 18,65 m; šířka 7,20 m) s předsíní, přístavkem a podkovovitou apsidou. Mimořádně dobře zachovalé zdivo základové i zbytky zdíva nadzemního (místy i s vnější maltovou omítkou a zbytky vnitřních omítek s polychromní freskovou výzdobou) a další dobře zachovalé stavební detaily staví objekt k nejvýznamnějším dosud objeveným velkomoravským církevním stavbám. Kolem kostela bylo v r. 1959—1960 prozkoumáno celkem 315 kostrových hrobů, z nichž většina náleží velkomoravskému období. Neobyčejně bohatý náleзовý materiál z pohřebiště dovoluje datovat celý zkoumaný komplex předběžně do druhé poloviny IX. a první poloviny X. století. Ve zkoumaném komplexu obehaném složitým systémem dřevěných palisád bylo dále prozkoumáno 32 sídlištních objektů několikerého charakteru: kulturní jámy se starobylou (často ještě nezdobenou) keramikou, polozemnice s keramikou staršího období Velkomoravské říše a zbytky několika zděných sídlištních objektů s mladší velkomoravskou keramikou. V pohřebném horizontu v místech pohřebiště zjistil výzkum četné zbytky mezolitického osídlení tardenoidního charakteru. Ve výzkumu pohřebiště i celého sídlištního komplexu, jakož i ve sledování palisádové hradby se bude pokračovat v dalších letech.

Zachraňovacím výzkumem na jižním předhradí Pohanska byly zjištěny mladší velkomoravské sídelní objekty-polozemnice a objeven vnější nižší obranný val, sledovatelný zatím v délce asi 350 m.

V místě stavby výzkumné stanice na severovýchodním předhradí Pohanska bylo výzkumem zachyceno kostrové pohřebiště z IX. století (19 hrobů) a 6 větších velkomoravských polozemnic.

Archeologický výzkum na Pohansku v prvých dvou letech tedy doložil, že zde v IX. století vzniklo na hustě osídleném areálu významné hradištní město, které se řadí k dosavadním nejvýznačnějším velkomoravským lokalitám Starému Městu a Mikulčicím. Vzhledem k velké rozloze opevněného areálu (28 ha) a geografické poloze nad soutokem Moravy a Dyje se lze domnívat, že byla objevena lokalita zvláštní důležitosti.

Stará Břeclav, trať „Přední Čtvrťky“. — Po dobu dvou měsíců r. 1960 probíhal zachraňovací výzkum na ohroženém staroslovanském žárovém pohřebišti z VI.—VIII. století (V. Podborský). Bylo zachráněno 33 slovanských hrobů, objekt s mladou moravsko-slovenskou malovanou keramikou, 3 únětické hroby a další objekty. Objev pohřebiště pražského typu, které je patrně dosti rozsáhlé, má velký význam, neboť znovu dokládá časně osídlení našeho pohraničí Slovany.

Lanžhot, trať „Padělky“. — V pískovně vzdálené asi 3 km od Pohanska byl proveden záchraňovací výzkum na ploše 800 m². Práce probíhaly po dobu 1 měsíce v r. 1960 (B. Dostál). Bylo odkryto celkem 17 kostrových hrobů, z toho 7 únětických, 2 laténských a 8 velkomoravských. Výzkum má velký význam v souvislosti s Pohanskem, neboť dokazuje síť zemědělských osad v jeho okolí.

Šitbořice, trať „Padělky od Moutnic“. — V květnu a srpnu 1960 byl zde prováděn záchraňovací archeologický výzkum na žárovém pohřebišti z doby římské (M. R. Pernička). Výzkum poskytl ze 7 otevřených žárových hrobů cenný, v některých případech unikátní náleзовý materiál (zlaté předměty). Překvapením je značné množství materiálu římskoprovinciálního původu (bronzové nádoby, sklo, mortaria, tera sigiláta). Výzkum přinesl zjištění pohřebiště ze starší doby římské, kterých je na Moravě dosud velmi málo a proto se přikročí k jeho systematickému prozkoumání.

Bulhary. — Ve zrušené cihelně bylo zjištěno a zčásti též prozkoumáno 7 velkých sídelních objektů z doby halštatské (V. Podborský).

Kromě výše uvedených výzkumů byly v tomto období provedeny drobnější záchranné práce a terénní průzkumy na následujících lokalitách: *Lanžhot—Kostice* (průzkum sídliště z doby římské); *Bulhary-Nejdek* (průzkum sídlištních objektů z doby římské, bronzové a halštatské); *Stará Břeclav*, vepřín JZD (kulturní jámy z doby bronzové); *Tvrdonice*, pískovna u silnice směrem k Hruškám (únětické sídliště a hrob); *Ladná* (několik lokalit s osídlením neolitickým, s nálezy z doby římské, stěhování národů a slovanské).

Činnost ve vědeckých a odborných institucích. — Prof. dr. Fr. Kalousek se jako člen vědeckých rad brněnské university a její filosofické fakulty, dále AÚ ČSAV, AÚ SAV a Moravského musea v Brně pravidelně účastnil zasedání těchto vysokých vědeckých institucí. Počátkem roku 1959 byl předsedou ČSAV pověřen členstvím v koordinační komisi pro úkoly státního plánu stěžejních vědecko-výzkumných prací v oboru archeologie. V březnu téhož roku byli zvoleni do výboru moravské pobočky Čs. společnosti archeologické při ČSAV asistenti B. Dostál (místopředseda) a V. Podborský (náhradník výboru). Jako člen zvláštní komise při sekci IV. SAV zúčastnil se prof. dr. Fr. Kalousek odborné prověrky vědeckých a odborných pracovníků AÚ SAV v Nitře v dubnu 1959.

9. října 1959 proběhla na filosofické fakultě university J. E. Purkyně v Brně část mezinárodního symposia o evropském eneolitu (5.—11. října) za účasti 26 předních evropských i zámořských archeologů a četných našich odborníků. Mnozí badatelé využili příležitosti k prohlídce prehistorického ústavu a k prohlídce významných nálezů z Pohanska.

Pracoviště na Pohansku se stalo v roce 1960 vždy po jeden den dějištěm dvou mezinárodních konferencí — zasedání mezinárodního archeologického interkongresu (17. července) a symposia o vzniku raněfeudálních měst u Slovanů (10. října). Konferencí se zúčastnilo přes sto předních světových archeologů, z nichž uvádíme jménem alespoň některé u nás nejznámější: akad. P. N. Tretjakov a akad. B. A. Rybakov z SSSR, prof. W. Hensel z Polska, prof. W. Unverzagt z NDR, prof. H. Mitscha-Märheim z Rakouska.

Na pracovních konferencích archeologických ústavů ČSAV a SAV, konaných v březnu 1959 a rok nato na zámečku ČSAV v Liblicích, zastupoval katedru prof. dr. Fr. Kalousek, který též zčásti konferencím předsedal a v r. 1960 proslovil na tomto fóru přednášku o výsledcích dosavadního výzkumu na Pohansku u Břeclavě. Komise odborníků svolané k výzkumu staroslovanských pecí v Nitře archeologickým ústavem SAV na 22. května 1959 se zúčastnili prof. F. Kalousek a asistenti B. Dostál a V. Podborský. Profesor Kalousek se dále zúčastnil komise o nových výzkumech z velkomoravského období na Moravě, kterou uspořádal ve dnech 23. a 24. července 1959 archeologický ústav ČSAV v Sadech, Mikulčicích a na Pohansku u Břeclavě.

Spolupráce s jinými domácími odbornými pracovišti se projevila i ve formě studijních pobytů vědeckých či technických pracovníků. V dubnu 1959 pobyl u nás dr. E. Opravil ze Slezského ústavu ČSAV v Opavě a delší dobu antropolog dr. C. Ambros z AÚ SAV v Nitře, koncem prosince 1960 pak soudruzi A. Pivovarová a J. Vladár z AÚ SAV v Nitře. Naše laborantka M. Venerová prodlela několik dní v březnu 1959 na studijním pobytu v AÚ ČSAV a v pravěkém oddělení Národního musea v Praze.

Návštěvy zahraničních vědeckých pracovníků. — Počet zahraničních návštěvníků se v této době velmi podstatně zvýšil. Kromě hromadnějších návštěv, které byly ve stručné formě alespoň částečně zahrnuty v předchozím oddílu, navštívili náš ústav a jeho výzkumné pracoviště na Pohansku v r. 1959 a 1960 tito odborníci: prof. dr. M. Grbić (Bělehrad), Mgr. G. M. Sándorová (Budapešť), MA S. Hood (Athény), dr. W. Krämer (Frankfurt a. M.), dr. M. Čorović-Ljubinkovićová (Záhřeb), Mgr. J. Machnik (Krakov), prof. M. K. Karger (Moskva), dr. P. Patay (Budapešť), prof. M. J. Barsukov (Moskva), prof. dr. Z. Wartolowska (Varšava), dr. L. Leciejewicz (Varšava), Mgr. E. Dąbrowska (Krakov), doc. A. N. Moskalenkova a doc. A. E. Moskalenko (Voronež), dále skupina mladých polských archeologů vedená dr. J. Kowalczykem, exkurze rakouských prehistoriků v čele s prof. dr. Mitscha-Märheimem, doc. dr. F. Felgenhauerem, dr. F. Bergem a dr. R. Hamplem, skupina posluchačů historického institutu university v Greifswaldu pod vedením dr. K. Fritze, polští archeologové doc. dr. A. Žaki, dr. Z. Woźniak, dr. H. Žoll-Adamiková aj. — MA S. Hood a dr. W. Krämer proslavili na ústavě zajímavé přednášky, které sledovali početní odborníci i posluchači historických oborů.

Veřejné přednášky. — Pracovníci ústavu proslavili jednak pro odborníky, jednak pro širokou veřejnost celkem jedenáct přednášek v roce 1959 a čtrnáct přednášek v roce 1960 (Brno, Břeclav, Liblice, Mikulov, Praha, Svitavy, Veselí n. Mor.). Kromě toho byl podán přímo na výzkumu na Pohansku při trvale rostoucí návštěvnosti vysoký počet výkladů našim i zahraničním návštěvníkům.

Čs. státní rozhlas vysílal několik přímých reportáží z výzkumu na Pohansku a v listopadu 1959 a dubnu 1960 tři relace vedoucího výzkumu prof. dr. F. Kalouska.

PUBLIKAČNÍ ČINNOST

F. Kalousek, Hrob středodunajské mohylové kultury v Sudoměřicích (okres Hodonín). Ein Grab der bronzezeitlichen Hügelgräberkultur in Sudoměřice (Bez. Hodonín). Pravěk východní Moravy I, — 1958 (1959), str. 49—51, 1 obr.

F. Kalousek, František Prošek zemřel. ZČSA III (1959), str. 25—26.

F. Kalousek, V. mezinárodní kongres pro pravěk a ranou dobu dějinnou v Hamburku. Tamtéž, str. 26.

F. Kalousek, Vykopáváme velkomoravské město na Pohansku. U 59 (čas. university v Brně, roč. 1959), č. 9—10, str. 12—13 s obr.

F. Kalousek, Die Großmährische Burgwallstadt Břeclav-Pohansko. „Pogansko“ u g. Brzeclav — velikomoravskij gorod. Břeclav-Pohansko, velkomoravské hradištní město. SPFFBU E 5 (1960), str. 5—22, 10 obr.

F. Kalousek, Velkomoravské hradiště Pohansko u Břeclavi. AR XII (1960), str. 496—530, obr. 179—198, 206.

F. Kalousek, Ústav pro prehistorii a protohistorii, Sborník „Vám poděkování a lásku vám — filosofická fakulta v Brně k 15. výročí osvobození ČSR sovětskou armádou“ 1960, str. 235—243.

F. Kalousek, Objev velkomoravského hradištního města na Pohansku u Břeclavi. Zprávy musejního a vlastivědného kroužku ODO v Břeclavi, březen 1960, str. 1—9, 9 obr.

F. Kalousek, Pohansko u Břeclavě — velkomoravské hradištní město (nástin přednášky). Referáty o pracovních výsledcích československých archeologů za rok 1959, Liblice 1960 (cyklostilováno), str. 76—79.

F. Kalousek, Pohansko — velkomoravské hradištní město. *Věda a život* 1960, str. 193—199, větší počet vyobrazení.

F. Kalousek—J. Česka, Dějiny světa, svazek I, 1958. SPFFBU E 5 (1960), str. 125—129.

M. R. Pernička, Sídliště z doby římské u Olbramovic. Poselenie rimskej epochi bliz s. Olbramovice (oblast Brno). Römerzeitliche Siedlung bei Olbramovice (SW Mähren). SPFFBU E 4 (1959), str. 39—52, 3 obr.

M. R. Pernička, Ústav pro prehistorii university v Brně 1957—1958. *Tamtéž*, str. 97—101.

M. R. Pernička, H. Dannheimer—G. Ulbert: Die bajuwarischen Reibengräber von Feldmoching und Sendling, Stadt München, 1956. *Tamtéž*, str. 149.

M. R. Pernička, Novější nálezy římských antických mincí na Moravě. Moravské numismatické zprávy, č. 6 (prosinec 1959), str. 3—7, 1 tab.

M. R. Pernička, Ústav pro prehistorii university v Brně v letech 1958 a 1959, ZČSA III (1959), str. 15—17.

M. R. Pernička, Počátky a rozvoj Marobudovy říše. Načalo i razvitie imperii Maroboda. Le commencement et le développement du „Royaume de Marobode“. SPFFBU E 5 (1960), str. 57—72.

M. R. Pernička, Nález antické mince u Prosiměřic na jižní Moravě. Numismatický sborník VI (1960), str. 375.

M. R. Pernička, Co nového na Pohansku u Břeclavě. *Nový život Břeclavska*, 4. VI. 1960.

M. R. Pernička—V. Podborský, Ein Kinderbegräbnis im Gefäß und ein Grab mit der Kfthénover Schafhalsaxt des Typs von Věteřov aus der Bronzezeit in Mähren. Dětský pohřeb v nádobě a hrob se křténovským sekeromlatem z období věteřovského typu na Moravě. Pogrebenie rebenka v sosude i mogila s kržtenovským toporom perioda veteržovskogo tipa v Moravii. SPFFBU E 4 (1959), str. 5—21, 5 obr., tab. II, III.

V. Podborský, Ein Etagegefäß aus Těšetice — Ruisische Straße (Südwestmähren). Etážovitá nádoba z Těšetic — Ruské ulice (jihozáp. Morava). Dvuchetažnyj sosud iz Těšetic — Russkoj ulicy. SBFFBU E 4 (1959), str. 27—32, 2 obr., tab. IV, V.

V. Podborský, J. Kostrzewski, *Kultura lużycka na Pomorzu*, 1958. *Tamtéž*, str. 108—110.

V. Podborský, Výzkum mladobalštatské osady v Těšeticích na Znojemsku. AR XI (1959), str. 174—180, obr. 69—71, 86—91.

V. Podborský, Bemerkungen zur Problematik der mährischen Hallstattzeit — I. Poznámky k problematice moravského halštatu — I. Zametki k problematike moravskogo galštata — I. SPFFBU E 5 (1960), str. 23—56, 13 obr., tab. II—IX.

V. Podborský, R. Feustel, Bronzezeitliche Hügelgräberkultur im Gebiet von Schwarzza (Südthüringen), 1958. *Tamtéž*, str. 121—123.

V. Podborský, Zajímavé příspěvky k poznání lužické kultury Slezska (Śleza I, 1958). *Tamtéž*, str. 160—161.

V. Podborský, Hrob středodunajské mohylové kultury v Těšeticích na Moravě. AR XII (1960), str. 627—630, obr. 219, 230.

V. Podborský, Halštatské pohřebiště v Těšeticích na Moravě. *Tamtéž*, str. 643—650, obr. 225—227, 235—239.

V. Podborský, Objev nového staroslovanského pohřebiště ve Staré Břeclavi. *Rovnost*, 22. IX. 1960.

B. Dostál, I. L. Ljapuškin, *Gorodišče Novotroickoe*, 1958. SPFFBU E 4 (1959), str. 110—113.

B. Dostál, M. K. Karger, *Drevnij Kijev*, 1958. *Tamtéž*, str. 113—118.

B. Dostál, Römerzeitliche Funde aus Horní Dunajovice. Nálezky z doby římské v Horních Dunajovicích. Nachodki rímskej epochy iz s. Gorní Dunajovicy. SPFFBU E 5 (1960), str. 73—84, 2 obr., tab. X, XI.

B. Dostál, A. Nadolski—A. Abramowicz—T. Pokrewski: Cmentarzysko z XI. wieku w Lutomiersku pod Łodzią, 1959. Tamtéž, str. 123—125.

B. Dostál — 47 recenzí a zpráv o sovětských časopiseckých studiích o slovanské archeologii; otištěno ve *Vznik a počátky Slovanů III* (1960), mezi str. 318—375.

B. Dostál—*A. Hudec*, Nový doklad římského importu ze Znojemska. Podyjí 1959, str. 49—52, 1 obr.

Pernička—Podborský

KATEDRA STAROVĚKÉ KULTURY

Dne 26. ledna 1961 se konala v 15 hod. ve sborovně filosofické fakulty UJEP v Brně, Grohova 7, obhajoba doktorské disertační práce profesora *dr. Miloslava Okála* z university J. A. Komenského v Bratislavě. Z opoňenských posudků uveřejňujeme posudek profesora *dr. Ferdinanda Stiebitze*, DrSc, a profesora *dr. Jaroslava Ludvíkovského*.

POSUDKY O DOKTORSKÉ DISERTACI PROF. DR. MILOSLAVA OKÁLA: ARISTOFANOV SVETONÁZOR.

Profesor bratislavské university Miloslav Okál podává jako doktorskou disertaci pojednání s názvem *Aristofanov svetonázor*. Toto pojednání, jež má 530 stran psaných strojem a mimoto 242 stran poznámek se seznamem literatury, představuje se jako II. díl, resp. 5. kapitola zamýšleného spisu o Aristofanovi, jehož I. díl by měl obsahovat 4 kapitoly (1. Politické, hospodárske a kultúrne pomery Grécka v dobe Aristofana; 2. Život a dielo; 3. Štruktúra Aristofanových komédií; 4. Aristofanovo dramatické umenie). Celý tento spis by musel být opus vastum, pokud bychom usuzovali z rozsahu jediné kapitoly, páté celého díla, a z mikrologické metody, kterou je ta jedna kapitola zpracována. Ostatně se nemohu zhostit obavy, že by z toho, co autor předkládá v tzv. 5. kapitole, muselo přemnohé vyzníti jako opakování toho, co lze předpokládat jako obsah výkladů v zamýšleném I. díle spisu. Mimoto, kdybychom předloženou práci chápali jako 5. kapitolu díla o Aristofanovi, nutně bychom v ní postrádali vnitřních vztahů ke kapitolám předcházejícím a skloubení s nimi. Bude tedy lépe chápat ji jako zvláštní spis sám o sobě. Ale ať chápeme podanou disertaci tak či onak, je název té práce *Aristofanov svetonázor* nevhodný. Autor se v ní snaží objasnit, jaký postoj zaujímal antický básník k jevům a osobám své doby, jak je odsuzoval nebo schvaloval, jak se díval na minulost a na přítomnost své vlasti, ale nikde se nepokouší podat — pokud je to vůbec možné — celkový obraz světového názoru Aristofanova. Soustřeďuje se vlastně ponejvíce jen na zjištění, pokud se v tom onom případě projevuje básník jako zastánce nebo protivník či lépe kritik demokracie nebo aristokracie a jako zastánce míru se Spartou a snaží se odpovědět na otázku, v čím jméně tu onde hovoří, zejména hovoří-li za mír. Ale jak si např. představuje demokracii, když útočí na ty ony instituce a představitele demokracie, jaké má představy o vesmíru a přírodním dění, když karikuje učení řeckých filosofů, jaké má představy o bohu, resp. o bozích, když o nich hned zbožně pje, hned je bujně zesměšňuje atd. — tu nestačí prostě říci: tady má postoj kladný, tady záporný. Světový názor je přece souhrn představ o světě a o postavení člověka v něm. Ale Okál se ve své disertaci hlavně pokouší ukazovat, jak reagoval básník na dění a myšlení společnosti své doby. Podle toho také měla mít název asi takový, jako má práce *Sobolevského Aristofan i jego vrenja*.

V úvodě se poukazuje na to, že Aristofanův ideologický postoj za dvaadvaceticetileté činnosti

zůstal téměř nezměněn. Byl laudator temporis acti, a jako takový byl konservativcem v politice, v otázkách výchovy, náboženství a umění (míní se tu literatura a hudba). Rozvést tyto názory, objasnit je na základě politických, sociálních a kulturních poměrů a vysvětlit případné rozpory si obral Okál za úkol své práce.

Nejprve se zabývá názory politickými, na nichž většinou závisí názory pedagogické a umělecké.

Politické názory Okál zkoumá v tzv. subkapitolách (jak říká oddílům své práce — je jich devět) rozбором básníkovy postoje k jednotlivým historickým událostem, třídám, nebo lépe řečeno vrstvám attického obyvatelstva, k demokratickým a aristokratickým politikům, k složkám současného athénskému zřízení a posléze k zahraniční politice athénské. Jednotlivé části výkladu člení ve větší nebo menší oddíly podle historických událostí nebo podle věcných hledisek nebo podle osob. Např. tzv. subkapitola II, nazvaná „Třídní složení athénskému obyvatelstva“, podává přehled třídních bojů, výklad o aristokratech, o rolnících, o (tzv.) průmyslnících a řemeslnících, o čtvrté třídě občanské (thétech), o metoicích a otrocích. Dále se předvádějí starší i soudobí politikové strany demokratické i aristokratické. Subkapitola IV (Demokratické instituce“) jedná o lidovém sněmu athénském, o státní radě, o úřadech a soudnictví, subkapitola VI („Zahraniční politika“) o obcích athénskému námořnímu spolků, o spojencích, nepřátelích a tzv. barbarech. V jednotlivostech je členění ještě podrobnější. Podobně je tomu i v dalších subkapitolách, VII („Výchova a filosofie“), VIII („Náboženství“) a IX („Poesie a hudba“). Postup ve větších i menších oddílech výkladu je zpravidla ten, že se o té oné věci nejprve vyloží obecně, dále se událost, věc nebo osoba představuje v podrobnějších rysech, pak se co nejpodrobněji uvádějí, leckdy reprodukují místa z komedií Aristofanových, která se k tomu odnášejí, a s odůvodněním se vyslovuje (ne ovšem vždy) soud o kladném nebo záporném básníkově postoji.

Tuto jaksi konfrontační metodu volil autor nepochybně proto, aby vyčerpal a systematicky utřídil potřebnou látku z básníkovy textu, a je třeba po pravdě uznat, že ji takto vyčerpal co nejúplněji. Získal tak velmi širokou základnu pro závěrečné řešení sporných otázek týkajících se básníkovy ideologického postoje k společenským problémům jeho doby. To je první klad Okálovy práce.

Druhým kladem je to, že autor neulpívá — aspoň ne vždy — jen na pouhém snášení materiálu a na pouhé konfrontaci ve formě, řekl bych, juxtaoposiční, nýbrž často se přitom zmocňuje jednotlivých menších i větších dílčích problémů, jež se pokouší řešit, a zejména vyzdvihuje a snaží se vyložit ideologické rozpory, které se v básníkově díle vyskytují a přiči se jednotnému obrazu myšlenkového obsahu jeho díla. Např. básník útočící shodně s aristokraty na některé zjevy z praxe athénské demokracie a jejich předáky na různých místech aristokraty napadá; bojující za mír vyslovuje se ve smyslu pro války příznivě; vkládající do svých komedií nábožné zpěvy a modlitby a zastávající se zděděných božstev a kultovních forem skoro napařád je také zesměšňuje. Nebo uveďme konkrétní příklad: demokratický vojevůdce Lamachos vystupuje u něho několikrát jako válečný štváč a je zle karikován, ale pojednou je — posmrtně — uváděn jako výtečný občan, b. h. héros. Atd. V řešení takových dílčích problémů se nejednou projevuje netoliko šíře, v níž je autor zkoumá, a bystrý postřeh, ale také novost pojetí i řešení toho onoho problému. Tak např. i proti sovětským badatelům Jarchovi a Alexandrovovi, kteří Sokrata líčí jako člověka venkoncem reakcionářského — je to ostatně názor v sovětské vědě, a odtud i u nás hodně rozšířený — Okál s úspěchem ukazuje, kolik opravdové demokratičnosti a oddanosti k demokratické otčině bylo v Sokratovi.

Nelze však pominout jeden nedostatek jevící se v Okálově práci zvláště citelně právě při řešení právě takových dílčích problémů. Okál se tu skoro vesměs opírá jen o text Aristofanův, resp. o scholia k němu a o některé projevy současných i pozdějších antických autorů, a jen velmi zřídka se vyrovnává s vědeckou literaturou, kterou zejména v nové době vyvolaly. Uvedu tři význačné příklady. Tři muže své doby Aristofanes nad jiné ve svých komediích tepal: demagoga Kleona,

Sokratu a Euripida. Otázka, pokud jsou jejich obrazy u Aristofana věrné, pokud je zkarikoval a ukřivdil jim, vyvolala v posledních, řekněme, stu letech bohatou literaturu. Okál věnuje těmto třem obětem Aristofanovy komické Musy (v subkapitolách II, VII a IX) celkem padesát stran souvislého výkladu a kromě toho píše o nich porůznu na velmi četných místech své práce. Ale v poznámkách k těm výkladům — a je jich kolik set — je citování novověké vědecké literatury velmi vzácné, a pokud je citována, jde až na tři čtyři případy o věci podružné nebo i obecně známé. U Kleona je tomu nejhůře. K dvanáctistránkovému výkladu o něm má Okál 170 poznámek. Z nich v jediné cituje novověkou práci, více méně populární pojednání Sytuaceja wewnetrznia Aten, které v Meandru X, seš. 1—2, uveřejnila Iza Biezuńska-Malowist. O ně se opíraje tvrdí Okál, že na základě Kleonova skresleného obrazu u Aristofana, Thukydidu a Plutarcha „buržoázní historici urobili z něho (Kleona) demagoga najnižších instinktů“. Skutečnost však je ta, že od doby Droysenovy, tedy asi od poloviny minulého století, množství buržoázních historiků poctivě usilovalo o to, podat obraz Kleonův co nejspravedlivěji. Něco výjimek tu ovšem je, ale tak nelze generalizovat. Okál mi arci snad namítne, že pracoval, jak se říká, z čisté vody opíraje své soudy o básníka samého. Ale meze takové práce jsou tuším dány požadavkem vědecké součinnosti — je přece zbytečné objevovat a vykládat něco, co už jiní před námi řekli —, a ostatně Okál tu není důsledný. Proč např. hájí Sokrata proti Jarchovi a Alexandrovovi, a proč jen proti nim, když už i před nimi jiní Sokrata politicky diskriminovali? A proč nevyvrací ani jediného z buržoázních historiků, kteří Kleona tak nepřívětivě vylíčili? Neměl tak učinit už třeba jen pro potvrzení svého pojetí?

Zmiňují se tu zevrubněji o této metodě Okálovy analýsy Aristofanova textu zejména se zřetelím na desátou, závěrečnou kapitolu jeho spisu. Je to oddíl zvlášť závažný. V něm se autor jaksi ve velkém vyrovnává s novověkou aristofanovskou literaturou, a to jak s významnými díly západnickými a staršími ruskými, tak také — což je ovšem velmi cenné — s pojednáními a spisy vzniklými v socialistickém táboře vědeckém, hlavně z podnětu Světové rady míru, která doporučila r. 1954 oslavit známé výročí Aristofana jakožto hlasatele míru a jednoho ze světových básníků. Z toho podnětu, mimochodem, vzešel i spis Okálův — vedle jeho překladu všech zachovaných Aristofanových komedií, z něhož ukázkami svou práci zpestruje. Okál zná velmi dobře sovětskou literaturu aristofanovskou, částečně i polskou. Nuže v tomto oddíle práce se snaží Okál vypořádat s různorodým hodnocením Aristofana a pojetím jeho ideového zaměření. Opíraje se o Engelsovo přesvědčení, že to byl básník silně tendenční, odmítá nejprve názory západních badatelů spatřujících v něm komika více méně bezzásadového, který chtěl prostě publikum bavit, anebo jen básníka, který se s požitkem věnoval umělecké tvorbě, jsa puzen vrozenou komickou fantasií a rozverným sklonem k žertu a burlesknosti, dále pak i názory těch badatelů, kteří v rozporech vyskytujících se v jeho díle jednostranně zdůrazňují tendenci proaristokratickou nebo naopak prodemokratickou, anebo dospívají ke konečnému úsudku agnostickému. Okál soudí, že je Aristofanova tendenčnost zřejmá, ale že není vždy lehké určit, čímž zájmy hájil; proto prý se moderní autoři často diametrálně rozcházejí v názoru na Aristofanovu politickou příslušnost. A tak na závěrečných stránkách svého spisu kriticky rozebírá — kromě několika děl západních badatelů z XX. stol. a předrevolučních učenců ruských — názory obsažené v marxistických aktuálních publikacích, hlavně sovětských. Všechny je přirozeně spojuje přesvědčení o Aristofanově tendenčnosti, ale v chápání jednotlivostí i celkovém se mnohdy liší. Okál jejich názory hodnotí a za správné uznává jen ty, které se shodují s obrazem Aristofana vzniklým na základě autorova rozsáhlého systematického rozboru básníkovy díla. Jeho Aristofanes je téměř ve všem všudy konzervativce se silnou tendencí protidemokratickou a protipokrokovou, čímž se hodně přibližuje mentalitě athénských aristokratů, a je zastánce míru, i tak připomíná aristokraty. Na otázku, za koho Aristofanes mluví, když kritizuje soudobou společnost, zvlášť arci demokratickou, a bojuje za mír, nalézá Okál odpověď se svým chápáním souhlasnou u těch, kdo se za Aristofanovými

projevy domnívají vidět hlavně attické venkovany, anebo — v širším pojetí — střední vrstvy attického občanstva.

Jak jsem řekl, je tato závěrečná subkapitola práce velmi významná, a je škoda, že ji autor pojal při bohatosti látky, závažnosti výkladu a své znalosti aristofanovské literatury tak stručně, zejména když se vlastně teprve v ní s aristofanovskou literaturou vypořádává. Takhle to leokdy skoro budí dojem, jako by už předem měl o Aristofanovi hotový obraz s thesii „ako laudator temporis acti Aristofanes bol konzervativcom v politike vo výchove a v umení“, a podle něho hodnotil jednotlivosti svého rozboru básníkovra textu a soudil jiné. Snad by lekteřé jeho soudy byly dopadly jinak, kdyby byly vznikaly v plodném „tření“ myšlenek, a nikoli na základě více méně šablonovitého a druhdy subjektivního oceňování „postoj kladný“ a „postoj záporný“.

Věc je mnohem komplikovanější. Např. ani otrokářská attická demokracie — právě tak jako ani aristokracie a oligarchie — nemá jednotnou linii, má svá, jak se v nové době říká, „křídla“, a jejich příslušníci jsou přece také demokraty přes některé výhrady vůči politice jiné skupiny demokratické. Či snad nebyli malí attičtí rolníci a vůbec venkované demokraty už jen proto, že proti válečnému úsilí radikálů toužili po míru? Kryje se snad pojem „zastávat se rolníků“ s pojmem „smýšlet protidemokraticky“? Je snad protidemokratické tepat přepjatou zálibu spoluobčanů v soudech? Nesmíme zapomínat, že v demokratických Athénách jsme v ovzduší antického liberalismu, ani ovšem na to, že jsme v ovzduší krise antické polis, plném hospodářských, politických, sociálních a ideologických protikladů. Proto musíme zvláště rozpory u Aristofana vážít velmi opatrně.

Něco poznámek k několika thesím zakládajícím se na skutečných nebo domnělých rozporech v Aristofanově díle. Okál kolikrát zdůrazňuje, že byl básník nekompromisním zastáncem míru, a to v prospěch attických venkovanů. Sám však tu a tam ukazuje, že se to v některých jeho kusech jeví jinak. Opravdu tu u básníka rozpory jsou, a Okál je měl zdůraznit mnohem více. V Míru vinnář Trygaios, jenž s rolníky osvobodil bohyni Míru ze zajetí Polema, pohoršuje se nad chlapcem, jenž přednáší frivolní Archilochovy verše o tom, že utekl z bitvy s Thráky, zahodiv štít, a tak si zachránil život; odsuzuje to jako věc, která přináší pohanu rodičům, a tak se shoduje s bojovnou mentalitou Spartanů, kteří prý podle pověsti Archilocha vyhostili ze Sparty. Vážnější je, že Peithetairos v Ptáčích nezdárného syna, jenž přišel, aby se stal ptákem, vyzbrojuje přilbou, mečem a štítem a dává mu radu: „Jdi sloužit k zeměbraně, vojáku, živ se z žoldu, a až dospěješ, abys byl schopen válčit, odlet do Thrákie a bojuj tam!“ Athénané tehdy stále ještě nemohli dobytí thrácké Amípole, odpadlé před deseti lety. A nezdárný syn praví: „Při Dionysovi, zdá se mi, že mluvíš správně, a poslechnu tě.“ V Lysistratě hrdinka tohoto mírového kusu v prosulě, široce rozvedené metafoře, vzaté ze zpracovávání vlny, v partii, mimochodem, význačně demokratické, navrhuje rozšířit občanské právo na mnohé dosavadní neobčany, spojence, metoiky, zpřátelené cizince a osadníky, zajisté proto, aby se zaplnily mezery v občanstvu vzniklé dlouholetou válkou, a tedy vlastně zesílila občanská milice, a mohlo se ve válce s novými silami pokračovat. Wilamowitz, myslím, správně poznamenává, že tu vlastně básník přichází do rozporu s ideou své mírové komedie, aniž toho dbá. Na jiném místě vybízí Lysistrate Řeky, smírujíc je, k boji proti Peršanům. V Zabách pak je bojový postoj Aristofanův naprosto kladný, dokonce bez ohledu na attické venkovany. Jeho Aischylos velebí Homéra, že naučil lidi vojenství (taxeis, aretas, hopliseis). Sám se pyšní svým kusem Sedm proti Thébám, plným Aree, jak praví, a tím, že svými tragediemi odchoval hrdiny. Když se ho pak Dionysos dotazuje, jak by se mohli podle jeho mínění Athénané spasit, pronáší Aischylos dva verše (třetí verš je hádankovitý), v nichž je obsažena zásada válečné strategie Perikleovy: „Budou-li se domnívat, že je země nepřátelská jejich (Athénanů), a jejich vlastní, že je země nepřátel“ — tj. vést válku v zemi nepřátel a své území vydávat útokům nepřátel. A tohoto Aischyla si bere Dionysos místo Euripida z podsvětí na svět, aby zachraňoval svými moudrými radami athénský stát! Lze tedy jen s výhradou ozna-

čovat Aristofana nekompromisním bojovníkem za mír, tím méně pak, jak se někdy děje, za zásadního pacifistu.

A jsou tu i jiné aspekty. Aristofanes např. zsměšňuje bohy, kněze, oběti, věštby: lze to napořád označovat jako jeho „negativní postoj“ k náboženství, je snad proto básník bezbožníkem, nebo jeví se v boží burlesce úpadek náboženského citu? Albin Lesky to právem popírá, shledávaje v tom spíše projev důvěrného poměru k božstvu, a je to, dodávám, lidový prvek religiosity, jenž má tradici už v starší řecké poesii (srov. šaškoviny Hermovy v známém homérském hymnu nebo Athény z *Batrachomyomachie*, nemohoucí zaplatit dluh za koupenu přizi a stěžující si na bolest hlavy z noci probdělé pro kvákot žab). Prostý věřící křesťan, zejména jadrný venkovan, měl a má právě tak důvěrný vztah ke svým svatým, ba i k bohu, projevující se leckdy stejně drasticky jako u Aristofana. Pokládám za omyl, chápe-li Okál věc tak, jako by se byl básník svým rozmarným zahráváním si s bohy „odklonil od náboženských představ svojich konservativních chránencov, rolníkov“, a jako by bylo z takových žertů „cítit Aristofanovu hereziu“.

Ale poohlédněme se ještě letmo po ostatních stránkách Okálovy práce! Rozsah výkladu i poznámek je nadměrný. Autor totiž ve snaze čerpat látku co nejúplněji, překročil mez potřebnou pro řešení problematiky své práce, přitom reprodukuje obsah komedií nebo jejich částí leckdy hodně obsírně, uvádí z nich i věci pro řešení nezávažné, a poněvadž tzv. subkapitoly koncipoval jako samostatné oddíly, často se také opakuje. Za druhé předepisla jednotlivým subkapitolám a jejím částem delší nebo kratší výklady více méně populárně poučné, pro odborníky nepotřebné (a přitom se v různých částech práce také opakuje). Tak např. v subkapitole IV vykládá o athénském sněmu: kdo se ho směl účastnit, kolikrát ročně a kde zasedal, kdo mu předsedal, jak se v něm jednalo, jaká byla jeho pravomoc (volební, exekutivní, zákonodárná a soudní), vše s různými podrobnostmi. Když mluví o otrocích, podá autor o nich poučení počínajíc způsobem, jak se jich nabývalo, až po jejich propouštění na svobodu. Když chce posuzovat Aristofanův poměr k sofistům, rozepíše se o sofistickém hnutí v Řecku a o jeho představitelích, i o těch, o kterých se básník vůbec nezmiňuje. Atd. Někdy zachází i v tom směru Okál příliš daleko, že — třeba i pro věc pramálo významnou anebo nejistou — uvádí dvoje troje historické podání té oné události (srov. např. o tzv. kylonském zločinu str. 8—10; opakuje se zčásti na str. 15).

Tento způsob uvádění do detailů aristofanovské problematiky má potud svůj význam, že je Okálova práce určena do tisku (v SAV) s posláním posloužit i široké veřejnosti, již se tak současně dostává rozsáhlého poučení o některých událostech z řeckých dějin a o athénském životě politickém, společenském a kulturním. Za příliš šťastné ovšem takovéto sloučení dvou účelů v jednom díle nepokládám. Ale buď jak buď bylo by radno práci důkladně proškrtat (kromě X. subkapitoly, která by si naopak zasloužila rozhojnění výkladu) a radikálně zmenšit i počet poznámek. Je zbytečné dovolávat se při obecně poučných výkladech antických pramenů, když jde o věci notoricky známé, a je zbytečné tak mikrologicky citovat a na kolika tisících řádcích uvádět jen číslo poznámky a Aristofanova verše.

Některá místa Aristofanova textu a také antických pramenů, kterých se Okál dovolává v statích informativních, neinterpretuje správně; poněvadž se to celkem nedotýká aristofanovské jeho problematiky, nechci se tu o nich šířit. *Lapsus memoriae* m. j. asi je, že umisťuje mys Sigeion na Thrácký Chersonesos místo do Troady. V seznamu literatury přidaném na konci práce jsou také některé věci, nad kterými se lze pozastavit, zejména by bylo možno zkrátit oddíl A (Texty a komentáře) třebaš už jen škrtnutím autorů zlomkovitě zachovaných pokud jsou jejich zlomky obsaženy v běžných sbírkách zlomků, každému zasvěcenému klasickému filologovi dobře známých (jako je *Nauckův svod Tragicorum Graecorum fragmenta*, *Kockův Comicorum Atticorum fragmenta*, *Diehlova Anthologia lyrica Graeca*, *Dielsův—Kranzův Fragmente der Vorsokratiker* atd.)

Přes všechny tyto výhrady k Okálově podané práci soudím, že vědecký přínos k aristofa-

novské literatuře v ní obsažený — znamenité vyčerpání látky, bystré, často samostatné a nové řešení dílčích problémů, kritické zhodnocení celkové, podložené rozsáhlou analysou básníkovra textu a kritickým zpracováním bohaté novověké aristofanovské literatury, zvláště marxistické — dává posuzovateli právo označit ji jako vyhovující podmínkám pro udělení doktorátu filologických věd.

Ferdinand Stiebitz

II

Aktuálnost literárního odkazu Aristofanova připomněl Miloslav Okál slovenským čtenářům již roku 1947 zdařilým překladem jeho *Oblaků*, a nemýlil-li se, už tehdy pojal úmysl přeložit do slovenštiny celé jeho dílo. Když potom světová rada míru zařadila na rok 1954 mezi výročí hodná vzpomínky pokrokových lidí 2400. výročí narození Aristofana jako skvělého básníka a výmluvného bojovníka za mír, projevil prof. Okál pro tento podnět pohotově porozumění a dokončil jednak s urychlením přetlumočení všech jedenácti zachovaných komedií Aristofanových, jednak se rozhodl napsat o Aristofanovi větší monografii.

Jak je patrné z plánu práce, přiloženého k posuzovanému rukopisu, měl by Okálův „Aristofanes“ obsahovat v I. díle výklad o Aristofanově životě a literární činnosti a v II. díle výklad o jeho „světovém názoru“. Tento plán práce není nebo nebyl jasný, neboť podle něho by měl I. díl obsahovat čtyři kapitoly a II. díl kapitolu jenom jednu, která je označena v celkovém plánu jako kapitola pátá. Ve skutečnosti je II. díl obsáhlý spis o 530 stranách strojopisu a o 9 kapitolách, nikoli „subkapitolách“, jak je autor někde nazývá, zřejmě vycházející z původního, ale opuštěného pojetí II. dílu jako pouhé kapitoly. V 9 kapitolách II. dílu, který předkládá prof. Okál jako doktorskou disertaci, pojednává o Aristofanově postoji k významným událostem z athénské historie (I), k jednotlivým složkám athénské společnosti (II), k jednotlivým demokratickým a aristokratickým politikům (III), k demokratickým institucím (IV), k vojenství (V), k zahraniční politice (VI), k výchově a filosofům (VII), k náboženství (VIII), k básníkům a hudebníkům (IX). V závěru se vyrovnává s odbornou literaturou a shrnuje výsledky svého zkoumání. Již z tohoto výčtu témat je patrné, že název, který autor dal svému spisu, není zcela vhodný. Jde tu jen z menší části o problémy vztahující se k tzv. „světovému názoru“ a naopak daleko převládají konkrétní problémy politické a společenské. Titul díla by měl spíše znít „Aristofanes a společenské problémy athénské demokracie“. Tímto nebo nějakým podobným titulem by byla zároveň nazvána jeho aktuálnost. Výzva Světové rady míru zdůraznila právě společenskou hodnotu Aristofanových komedií a v souvislosti s tím oživila bezděky i dávný spor o básníkův postoj k athénské demokracii. Z tohoto hlediska třeba tedy jen uvítat, že prof. Okál zpracoval tuto část Aristofanovské problematiky dříve než část literární.

Vědecká hodnota Okálova díla je v tom, že shromáždil s úplností stěžejní překonatelnou z Aristofanových komedií data k jednotlivým kapitolám zvoleného tématu (opominuv přitom snad jen „ženskou otázku“) a že se pokusil je uvést v systém a vyvodit z nich závěry o básníkově poměru k demokracii. Přes značné nahromadění citátového materiálu není práce Okálova jen prací materiálovou. Autor názory Aristofanovy nejenom třídí, ale i osvětluje je ze současných poměrů a kriticky je zkoumá, popřípadě s nimi i polemizuje, tak např. když se zastává proti Aristofanovi nejen Sokrata nebo Euripida, ale i vůdce demokratů Kleona, jinde zase sofistů, ba dokonce i sykofantů. S jednotlivými úsudky a formulacemi lze někdy nesouhlasit, ale to je přirozené při tematice tak složité a namnoze tak sporné. Celkové Okálovo pojetí Aristofana jako představitele středních a malých attických rolníků, v jejichž zájmu bojoval za skončení války se Spartou, je však nepochybně správné. Není to myšlenka nová, ale Okál ji prokázal svým materiálem nezvratně a pokusil se ji osvětlit, jak řečeno, z historických a společenských souvislostí. Snad šel ve snaze odvozovat všechny projevy Aristofanova konservatismu z konservatismu attických rolníků

někde příliš daleko, ale v základní a nejvíce diskutované otázce Aristofanova poměru k demokracii a stejně i v otázce dnes zvláště aktuální, o Aristofanově poměru k válce a míru, je nesporně třeba vycházet z těchto vztahů.

Zdá se mi však, že autor místy zaměňuje odpor attických rolníků, resp. Aristofanův, k současné válečné politice athénských demokratických vůdců za odpor k demokracii vůbec. Je ovšem pravda, že ostré útoky Aristofanovy na demokratické instituce budí často dojem, jako by byl Aristofanes zásadním odpůrcem každé vlády lidu. Ale na druhé straně útočí Aristofanes, jak o tom snáší sám Okál dosti dokladů, i na představitele athénské aristokracie a na jejich politiku a nijak se neztotožňuje s vládním systémem oligarchickým. Podobné rozpory Aristofanových projevů a názorů konstatují a dokládají i ostatní kapitoly Okálovy práce, zvláště kapitola o Aristofanově poměru k náboženství. Ale nechceme-li redukovat všechny tyto rozpory jenom na samu burleskní a fraškovitou povahu attické komedie nebo nechceme-li prohlásit Aristofana za představitele politické a kulturní reakce, popřípadě prostě za „pacifistu“, jímž nebyl a nemohl být, nabízí se nám z těchto protikladů nejspíš to východisko, které asi nejlépe formuloval polský marxistický badatel o antice Bronislaw Biliński v přednášce „Walka idei w komediach Arystofanesa“, kterou měl na aristofanovské konferenci pořádané Polskou akademií nauk a otištěné ve sjezdové publikaci „Arystofanes“, Wrocław 1957, str. 47—82. Biliński velmi případně zdůraznil (str. 49), že Aristofanes je básníkem krise athénské demokracie a že prostě nemohl jako komediograf mluvit za aristokratickou oligarchii, neboť už tím by byl vyřkl výrok smrti pro své umění (str. 61). Stará attická komedie, dodávám, je vskutku nerozlučně spjata s demokratickou volností slova a Aristofanes, který této demokratické volnosti tak vydatně užíval, nemohl být proti principu, z něhož vyrostla, ale byl ovšem proti praxi současných demokratických vůdců, popřípadě demokratických institucí. Biliński velmi dobře napsal (str. 61): „Jako kritika náboženství a kněží nečiní z Aristofana atheistu, tak kritika demagogické demokracie a jejích představitelů nemůže z něho udělat aristokrata a reakcionáře.“ Okál sice v závěru své práce odmítá (str. 523) these Bilińského, seznámiv se s ní ovšem jen z bibliografického záznamu v Lannée philologique, ale sám k ní má ve své práci blíž než tuší. Kdyby byl domyslíl své úvahy nad Aristofanovým postojem k demokracii od všech důsledků a kdyby se seznámil s přednáškou Bronislava Bilińského v úplném znění, domnívám se, že by mohl Bilińského these (a vůbec výsledky polské konference aristofanovské) bez rozpaků přijmout a že by ani nemusil své závěry nijak zásadně měnit, nýbrž je jenom jasněji formulovat.

Jednotlivým kapitolám a částem svého výkladu předesílá prof. Okál jakési úvody povahy obecně informativní. Z odborného hlediska by byly tyto úvody snad většinou zbytečné, ale Okálův spis je určen k vydání v publikacích SAV, a protože kniha o Aristofanovi nemůže v našich poměrech počítat jen se čtenáři odborně připravenými, nepokládám tyto úvodní partie za nevhodné. Právě tyto stati číní z Okálova spisu zároveň jakýsi úvod k poznání athénské demokracie a jejích problémů. Jen bych omezil, popřípadě zcela vynechal v těchto partiích odkazy k antickým pramenům, které nemohou být úplné a které jsou zbytečné, jde-li o fakta a data známá z odborných příruček. I ve vlastním rozboru Aristofanových názorů, kde jsou ovšem odkazy k Aristofanovým komediím nutné, je těchto odkazů někde zbytečně mnoho. Jsou-li připojeny někde (str. 156/216 aj.) takřka ke každému slovu, působí to značně rušivě. Stačilo by odkazovat k celým partiím příslušné komedie, a nikoli ke každému verši zvláště.

S povahou a stavbou Okálova spisu, jehož jednotlivé kapitoly jsou koncipovány téměř jako samostatné studie, souvisí, že se autor ve svých výkladech dost často opakuje. Nepochybnou předností díla z hlediska širšího čtenářstva je naopak, že Okál často cituje Aristofana ve svém vlastním veršovaném překladě, zdařilém jak po stránce odborné, tak po stránce literární.

Shrnuji svůj úsudek o předložené disertaci prof. Miloslava Okála v tom smyslu, že zcela vyhovuje podmínkám stanoveným vyhláškou Státní komise pro vědecké hodnosti ze dne 24. 10. 1959 pro udělení doktorátu filologických věd.

Jaroslav Luďvíkovský